

A REJTŐZKÖDŐ PÁVA

Egek Királynéja római katolikus plébánia, Újpest

szöveg: Somogyi Krisztina, fotó: Albertszki Tamás

Sűrű városi környezetben az építészeti beavatkozás gyakran egy meglévő épület felújításával, átértelmezésével indul: az építész feladata a problémássá vált örökségem és a feltámadó víziók közötti lehetséges összhang keresése. Az 1870-es években kiépült újpesti Szent István térre néző eklektikus ház átépítésének tervezői sem tettek mást: mentették, ami menthető, létrehozták, ami kitalálásra várt, és a kettőt megpróbálták egyensúlyban tartani. Munkájuk két szempontból különleges: az egyik az új épületszárny és az általa kialakult térképzés, a másik maga a helyszín. A bájos házikó és a mögötte található csendes kert Újpest piacterén található, pár háztömbnyire az ország legnagyobb, 17 ezer lakásos panellakótelepétől. A sikeres felújítás a Budapesti Építész Kamara Nívódíj pályázatán Jelöltként lett díjazott. A vezetőtervezővel, Berzsák Zoltánnal beszélgettünk.

Eklektikus kisvárosi utcakép a plébánia épületével, Újpest központjában

De miért is szükséges kitekinteni egy épületrekonstrukció kapcsán a tágabb környezetre? Zsurnalizmusnak tűnhet kontasztba állítani a tizenegy emelet magas panelépületek hosszú sorát a mostani, apró építészeti beavatkozással. Talán főlegesennek is, hiszen a közvetlen hely is

éppen elég feszültséget hordoz. A mai Újpest arculatát alakító lakótelepeket azonban nem véletlenül villantom fel képként, hanem hogy jelezzem: a városokról, városrészekről kialakult tipikus kép a helyhez közelebb lépve sokkal változatosabb és sokfélebb, mint azt elsőre gondoljuk.

Ráadásul egyes elemek felerősítésével és mások visszaszorításával egy hely szépen áthangolható. A város változik: egy-egy jó helyen jól elvégzett beavatkozás pozitív folyamatokat indíthat útjára.

Az újpestiségre való utalásnak van egy személyes oka is: érzékeltetni szeretném azt a meglepetést, amely a Budapesti Építész Kamara által meghirdetett Nívódíj Pályázat épületlátogatásra érkező zsűrijét fogadta. A beadott építészeti dokumentációból ugyan tudható volt a tervezési helyszín, de a fotókon domináló új épületszárny hófehér, lyuggatott árnyékolói, az alsó szinten teljesen transzparens ház, előterében és háttérében az üde zöld kertekkel még a kapuban állva is hihetetlennek tűnt. Pár hónappal később a vezető tervezőt, Berzsák Zoltánt hallgatva azonban már értjük, hogy egy világ közepén járunk: a szándék mind a beruházó önkormányzat, mind az épületet lakó katolikus egyház részéről sokkal több volt, mint egy épület felújítása: „Az Önkormányzatnál eleve olyan építészt kerestek, aki nemcsak a műemlék felújításokhoz ért, hanem aki számára a közösségformálás fontos érték. Presbiterként, a Református Egyházközösség építészeti bizottságának tagjaként számomra a közösségi lét téri feltevéleinek megteremtése a legfontosabb. Egy gyülekezet életének színteret, hátteret adni komoly kihívás. Márpedig Újpesten éppen ez volt a feladat, Horváth Zoltán plébános nagyon aktív a gyülekezet életének a szervezésében, építészként nekem ennek az életnek kellett teret biztosítanom.”

A hozzáépített új keresztszárny a hátsó udvarból nézve. Terv: 4 Plusz Építész Stúdió Kft.

Lehangolva

A hely ma igen vegyes összképet mutat, ennek főleg a tér közepén lévő 1972-es piac az oka, amely megszünteti az átlátásokat, és így összezavarja az összefüggéseket. A múlt itt csak fragmentumaiban olvasható, bár a figyelmes szem számára felvillanhat egy hajdanvolt Újpest, amely a 19. században komoly iparváros volt.

A Szent István térnek sokáig egységes arculata volt, uralta azt, ma is uralja a Városháza és az Egek Királynéja tiszteletére szentelt neogót katolikus templom, amelyet *Bachmann Károly* tervezett. A nagy vágyak és az anyagi lehetőség közötti különbséget jól mutatja, hogy elsőként csak a főhajója készült el, a mellékhajókat és a tornyot később építették hozzá, részben a piaczásból származó jövedelmekből.

A tér szépen fokozatosan népesült be házakkal, így a Szent István tér 21. szám alatt található egyemeletes lakóház 1870 körül épült, eklektikus stílusban. Nem akármilyen tulajdonosai voltak: itt működött Újpest első polgármesterének, *dr. Ugró Gyulának* és társának, *dr. Vadász Pálnak* az ügyvédi irodája, majd az 1910-es évektől az 1881-ben Erkel Ferenc fia által alapított Újpesti Zeneművelő Egyesület, a Conservatorium. A zeneiskola egészen a mostani felújításig: igaz, nem könnyen, hiszen a termék egyenesen a gangról nyíltak, s a hőmérsékletváltozás egy nedves vagy hideg napon rendre elhangolta a zongorát. A felújítás során a zeneiskolát a tér másik oldalán lévő művelődési ház legfelső szintjére helyezték, ahol szakszerűbben és kényelmesebben oktathat tovább.

A helyi katolikus közösség élete is a tér köré szerveződött anno. Plébánia, iskola-épület, majd 1928 óta a katolikus kultúrház is oda néz. Az élet a második világháborút követően jelentősen megváltozott: a döntő mozzanat az 1950-es Nagy-Budapest koncepció elfogadása volt, amely az akkorra már megyei jogú várost IV. kerületként a fővárosához csatolta. A jórészt földszintes és rossz komfortfokozatú Újpest területére megterveztek, majd két ütemben (1969 és 1980) meg is építették az ország legnagyobb lakótelepét. A Szent István tér közepébe pedig bekerült a már említett piac, amelyet használnak és szeretnek a helyiek.

Ennek a piacnak keresett új helyet az önkormányzat, a helyben kialakult szokásokat megőrzendő továbbra is a térhez kötődően, de nem a kellős közepén. A parókia értékes telke az áthelyezésre alkalmasnak tűnt. Hármass cserefolyamat indult el: a parókia telkére többfunkciós piac tervezése indult, a zeneiskola átköltözött a már említett művelődési ház felső szintjére, a Szent István tér 21. alatt pedig az új parókia elhelyezését lehetett megoldani hittanteremmel, könyvtárral gyülekezeti helyekkel, a gondnok és a plébános lakásával.

Építészeti dilemmák

A tervezés során alapvetően két kérdést kellett megoldaniuk a tervezőknek: egyfelől a bővítés helyét kellett meghatározni, másfelől át kellett szervezni a régi épület közlekedő rendszerét. „*Egyemeletes, gangos házikó ez, amely elég rozoga állapotban maradt fenn. Nyilvánvaló volt, hogy ami menthető, azt menteni kell, ami szép, az érték is, de sok volt a nehézség, a ház adottsá-*

gai nem könnyítették meg a használat újra-gondolását. Elsőként is az épület közlekedési rendszerét kellett végiggondolni. Az utcáról ugyanis díszes kocsibejárón át lehetett belépni egy nyitott-fedett térbe, onnan egy lépcsőházon át feljutni az emeletre, majd a zeneiskola idejében újra ki kellett menni a gangra, onnan nyíltak közvetlenül a termek. Sokáig törtük a fejünket, hogy miként tartsuk meg a gangos ház kinézetét úgy, hogy közben belső térben tudjunk közlekedni. Végül a jobb oldali, jobban dokumentált, keleti szárnyat beáldoztuk a közlekedésre, és ott kaptak helyet a vizesblokkok is. A bal oldali szárnyban kialakított gondnoklakásban pedig a szobák egymásból nyílnak. Így a korábbi gang tulajdonképpen erkély lett, ami szokatlan megoldás. Ez a térszervezés egy kis család számára még vállalható, de egy nagy család életét már nem tudná szervezni. Jelen formájában jól használható. A térszervezés mellett a megvilágítás okozott még fejtörést a régi házban. Az új szabványoknak való megfelelés, így a kötelező hő- és füstelvezetés kapóra jött nekünk, ennek kapcsán született meg a gondolat, hogy a lépcsőházak felett tetőbevilágítókat helyezzenek el, ez egyben a fényt is becsalja a korábban sötét terekbe.”

Privát és publikus

Az Egek Királynéja Plébánia a közösség életét hivatott szolgálni, ez jól visszaolvasható a kialakított terek rendszeréből. A felújított épület földszintjén lévő hittanterem az iskolai hittanórák bevezetése óta más gyülekezeti feladatokat lát el. A bejárati zónában vannak az irodák, és ott szervezik a különböző célú gyűjtéseket. Az emeleti szinten a plébános saját életé-

Átlátások és átjárások belső és külső terek, régi és új épületrészek között

nek privát tereit találni, a dolgozószobából rálátni a templom tornyára.

A kisméretű magánlakrész kialakítása során is érzékelhető, hogy a közösséggel való kapcsolat szervezi a házat és a plébános életét. Így a konyhához oldalirányból közösségi használatú szoba kapcsolódik, ami alkalmas arra, hogy kisebb asztaltársaságok ott találkozhassanak, beszélgessenek, tanácskozzanak, a házban lévő kicsi vendégrész esetleges lakóinak egy kis extra teret adjanak. A lakás konyhája ezeken az alkalmakon a közösségi térhez is kapcsolható. Helytakarékos és hasznos megoldás, jól mutatja, hogy a tervező és a használó alaposan átgondolta a működést, a célszerű és költséghatékony megoldásokat keresték és egy olyan belső struktúrában gondolkodtak, amely rugalmasan alakítható az egészen változatos közösségi eseményekhez.

A falon túl

A másik nagy kérdés a bővíthetőségre vonatkozott: vajon hol helyezhetők el a közösségi termek a kicsi házban, kicsi telken? Berzsák Zoltán és munkatársai *Konyha Katalin* és *Staniszewski Andrea* a korábban U alakú épület végeinek a lezárása mellett döntöttek, tehát egy keresztzárnyal összekötötték a két oldalszárnyat, szétvágva így a telket egy átrium udvarra és egy hátsó kertre. Az építészeti elképzelés szépségét az adja, hogy ez a lezárás nem elfalazás, hanem éppen ellenkezőleg: optikai értelemben, de jó időben fizikai valóságában is megnyílik. Tehát nem egy kicsi, sötét, zárt udvar jött létre a beépítést követően, hanem az utcáról belépő számára a terek egész mélységében áttekinthető, a szem egészen a szomszédos iskola faláig szalad.

A keresztzárnyat ugyanis az alsó szinten eltolható üvegfalak határolják. Kint és bent összekötésének hatására ráerősít, hogy a közösségi terek padlóburkolata a belső és a külső térben azonos anyagú lapokból készült.

Az épített részre lehet tehát úgy is tekinteni, hogy két kert közé egy fedett terasztér került: „A két kert, bár méretében nem nagyon különböző, mégis egészen más. A korábbi »házudivar« továbbra is városi jellegű maradt. Kiülőkkel és beton lépegetőkkel jelöltük, hogy tulajdonképpen épített tér ez is, a ház folytatódik itt kültérben. Az udvarokat fel kellett tölteni, 46 cm különbség volt az épület és az utca szintje között, ami a mindenki számára szabad bejárást nehezítette. Az új szárny mögötti részben ezzel szemben kert van, korábban ott három nagy fa állt, amiből kettőt sikerült megmentenünk.”

A Nívódíj zsűrijének látogatásakor a hátsó kert egészen idillinek tűnt méreteivel és eldugottságával. A frissen vetett fű harsány zöld volt, homogén, szőnyegként terült szét. A kert közepén lévő fa jelenléte erőteljes. A hátsó kert szakrális jellegét erősítette a kút is, amely a tervezők elképzelésben akár keresztelőkútként is szerepet kaphatna.

Pont egy kis utalás

Az alsó szinten lévő üvegfalás közösségi tér felett egy másik, természetesen ugyanolyan méretű díszterem található, amelynek használata és hangulata is más. Amíg az alsó szint érzékelhetően nyitott arra, hogy bármilyen közösségi funkciót befogadjon, így pingpong-meccset és esküvői fogadást is könnyű odaképzelné, az emeleti inkább díszterem. Kapcsolódásuk a külvilághoz is különböző: míg az alsó tér falai transzpa-

rensek, addig az emelet lehet teljesen zárt: eltolható, fehér árnyékoló lapok határolják.

Az épületről készült fotók meghatározó látványa ez az emeleti rész, a fehér, de átluggatott árnyékoló paneljeivel. „*Engem a kultúra folyamatossága érdekel. Az foglalkoztat, hogy miként maradhat élő a kapcsolat a múlttal. A Bibliát olvasva sohasem konkrét időről, hanem nemzedékekről van szó. Én ezt úgy értelmezem, hogy a kultúrát az egyik nemzedéknek kell átadnia a másiknak, az így él tovább. Ennél az épületnél két fontos építészeti döntés kapcsán került elő a hagyomány. Az utcai homlokzat felújításánál és a belső árnyékoló tervezésénél. A homlokzaton arra törekedtünk, hogy az elcsúfított, átrendezett elemek között visszaállítsuk a tervezéskor kialakított állapotot. Archivó fotó alapján dolgoztunk. Az épület elvesztette díszeit, ezeket pótoltuk. Nem akartunk nagyot mondani, de reméljük, hogy amikor a tér többi épületét is felújítja valaki, példaként tekint felújításunk szemléletére. A szándékunkat majdnem meghiúsította az első kivitelező, aki nem szakszerűen állt neki a munkának, ennek nyomait nehéz volt korrigálni, a másodikként felkért kivitelező elszántsága is kellett hozzá.*

A másik döntő kérdés a belső, új szárny kialakítása volt. Az árnyékoló tervezése során egy eternit pala anyagot választottunk, amelyet át lehet lyuggatni. De mi legyen a lyukasztás rasztere? Az aszúros terítő motívumkincse jelent meg előttem, két egymásnak hátat fordító madár, amely így egy szívét formál. Abban bízom, hogy ezek a motívumok jelentéssel bírnak a mai emberek számára is. Számomra a pávák alkotta szív utalás az evangélium üzenetére. A minta szimbolikus is, de remélem azért nem direkt fogalmazás.” ●